

Розділ I
АКТУАЛЬНІ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 159.9:34.01

Н. М. Бамбурак

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОЦЕСУ
РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗВІЛЬНЕНОГО ПРАВОПОРУШНИКА

Ресоціалізація осіб, звільнених із місць ув'язнення, – складний і багатовимірний процес, який передбачає соціальний і духовний розвиток індивіда, корекцію його установок і необхідність самостійної видозміни та самотворення у життєдіяльності правопорушника, а саме – знаходження певної диспозиції в сферах життєдіяльності та формування ним планів на майбутнє.

Ключові слова: ресоціалізація, реадaptaція, реабілітація, початкова ресоціалізація, часткова ресоціалізація, повна ресоціалізація.

Постановка проблеми. Деструктивні тенденції у життєдіяльності соціальної сфери суспільства сприяють поглибленню відомих форм соціальної деградації. Це виявляється у порушенні значною частиною населення не лише ціннісних норм, а й традицій, стереотипів, усталених стилів мислення та діяльності. У цій ситуації втрачається здатність до пошуку ефективних шляхів адаптації у нестабільному соціумі, що призводить до поширення девіантних форм поведінки. За таких умов у край загострилися проблеми із злочинністю, причому злочини скоюються повторно, тобто рецидивують, адже людина, яка перебувала у в'язниці, повертаючись у соціум, постає перед багатьма труднощами життя, які позбавляють її можливості подальшої перспективи у навчанні, працевлаштуванні. Створюючи частково обмежений вибір соціальних ролей, особистість замикається у своєму світі, набуваючи негативних рис, які є причиною делінквентної поведінки.

Зрозуміло, що, потрапивши у нове соціальне оточення, засуджена особа втрачає набуті соціально позитивні зв'язки, в неї активізується процес взаємопроникнення негативних асоціальних суспільних взаємин, які в подальшому негативно впливають на її життєдіяльність. Після ув'язнення вагомим є процес ресоціалізації особи, набуття нею

таких норм, зразків поведінки та диспозицій у соціумі, які в підсумку знешкодять вияв форм і стилю девіантної поведінки.

Стан дослідження. Термін «ресоціалізація» часто трапляється у вітчизняних і зарубіжних наукових публікаціях, присвячених проблемі адаптації звільненого правопорушника до умов життя на волі. Фундаментальними науковими розробками з такої проблематики займалися дослідники з юридичних наук: А. Х. Степанюк, О. Г. Колб, В. М. Трубников, В. С. Наливайко, О. М. Неживець, Б. М. Телефанко та ін. Із позицій пенітенціарної педагогіки та виховання питання ресоціалізації у своїх дослідженнях розглядали В. М. Синьов, В. І. Кривуша, Г. О. Радов, О. В. Беца, С. В. Горенко, М. Ю. Максимова, А. Ф. Зелінський, В. М. Іванов, Д. В. Ягунов та ін. [2; 3; 4; 11]. Окрім того, проблема розробки теоретико-методологічних та технологічних засад адаптації засуджених висвітлена у працях провідних психологів: П. П. Блонського, Л. Г. Божович, Л. С. Виготського, Г. М. Драгунова, О. І. Кочетова, А. С. Макаренко, А. Ф. Нікітіна, С. Л. Рубінштейна, Д. І. Фельдштейна, Л. Б. Філонова, В. Є. Чудновського, Н. М. Шкуленда. Особливо значну увагу вони приділяли проблемі ресоціалізації злочинців, а саме – попередженню злочинності, активізації соціально-виховної і правової діяльності з особами, яким притаманна девіантна поведінка [10; 11; 12; 14; 17; 19].

Водночас багатовимірність цієї проблеми не дала змогу розкрити всі її аспекти. Зокрема, теоретична база процесу реадaptaції звільненого правопорушника потребує подальшого розвитку, що першочергово стосується ресоціалізації засуджених, позитивної трансформації їхніх планів на майбутнє, відновлення бажання до продуктивної праці та прагнення віднайти соціальну ідентичність, яка сприяє становленню нормальної, позитивної, соціально зорієнтованої ролі у суспільстві.

Мета статті – окреслити теоретичні аспекти дослідження ресоціалізації осіб, які звільнились із місць позбавлення волі.

Виклад основних положень. Самовизначення передбачає знаходження індивідом певної диспозиції в багатогранних сферах життєдіяльності та формування ним планів на майбутнє. Особистість усвідомлено або ж неусвідомлено окреслює реальність і успішність досягнення нею власних цілей, що забезпечує знаходження розбіжностей між запитами людини, об'єктивними можливостями їх досягнення та відповідними реакціями на результат. Тому, коли не досягаються цілі, це сприяє розвитку неповної соціалізації або ж спотвореної (виникають дефекти та асоціальні вчинково-поведінкові патерни особистості), які в подальшому вимагають актуалізації процесу ресоціалізації.

Поняття «ресоціалізація» з позиції багатогранності наукових досліджень має різне змістове наповнення. В. Н. Савардунова аналізує

процес ресоціалізації як засвоєння засудженим соціально позитивних цінностей, норм, взірців поведінки, становлення загублених або ж відсутніх навичок поведінки [9]. Дослідники А. В. Піщелко та Д. В. Соичивко розглядають ресоціалізацію як педагогічно зорієнтовану та цілісну комплексну систему взаємодії на особистість засудженого з метою повторно розвинути втрачені або несформовані соціальні вчинки та взірці поведінки для подальшої повноцінної життєдіяльності людини [9]. З. А. Астемиров стверджує, що термін «ресоціалізація» тотожний з «перевихованням» [5], а І. В. Шмаров розглядає ресоціалізацію як поступенітенціарну діяльність соціальних працівників та психологів [10]. Відтак процес ресоціалізації аналогічний процесу соціалізації особистості, адже відбувається повторне засвоєння десоціалізованою особою загальнолюдського досвіду. Стрижнем концепції реадптації засуджених є постулат про «суб'єктивний розвиток особистості», зміст якого передбачає соціальний і духовний розвиток індивіда, корекція його установок і необхідність самостійної видозміни та самотворення у життєдіяльності правопорушника. Тому для розв'язання завдань ресоціалізації особистості засудженого необхідний індивідуальний, диференційований підхід у виборі ефективних форм і методів роботи.

У Великому енциклопедичному юридичному словнику (за редакцією Ю. С. Шемшученка) «ресоціалізація (із фр. *resocialisation*, від *re...* – префікс, що означає поновлення або повторення, і *socialization* – усупільнення, з латин. *socialis* – суспільний) розглядається як:

- 1) повернення особи в суспільство;
- 2) процес, спрямований на відновлення морального, психічного і фізичного стану особи, її соціальних функцій, узгодження індивідуальної чи колективної поведінки із загальноновизнаними суспільними правилами та юридичними нормами;
- 3) у сфері виконання покарань – процес підготовки засудженого до повернення в суспільство, що ґрунтується на відновленні позитивних зв'язків, відносин і розвитку в засудженої особи соціально корисних умінь і навичок, потрібних для повноцінного існування в суспільстві» [8, с. 771].

Серед вітчизняних учених, які досліджували питання ресоціалізації засуджених, немає єдиного підходу до визначення й трактування цього поняття. Зокрема, особливої уваги заслуговують праці В. М. Трубникова про особливості соціальної адаптації осіб, звільнених із пенітенціарних закладів [19]. Адже під час адаптації до нового життя правопорушнику потрібно подолати низку труднощів, які позбавляють можливості майбутньої перспективи у працевлаштуванні, створюють частково обмежений вибір професії та місця роботи, формують почуття меншовартості.

На думку В. Б. Писарева, ресоціалізація – це складна комплексна проблема, яка охоплює особливості адаптації засудженого в умовах пенітенціарного закладу з метою його виправлення та перевиховання, підготовки до звільнення та соціальну адаптацію до умов життя на волі [11]. Л. Е. Орбан-Лембрик під ресоціалізацією розуміє відновлення позитивно втрачених якостей особистості, потрібних їй для повноцінної життєдіяльності в суспільстві. За своєю суттю це – процес соціального оновлення особистості, засвоєння нею соціальних норм і цінностей, взірців поведінки. На думку науковця, ресоціалізація пов'язана з руйнуванням засвоєних індивідом у процесі асоціалізації негативних антигромадських норм і цінностей, прищепленням визнаних суспільством цінностей і вчинків. Процес ресоціалізації засуджених передбачає руйнування асоціальних зразків поведінки, поновлення та розвиток в особистості соціально-гармонійних взаємозв'язків із суспільством, закріплення позитивних соціальних цінностей.

Аналізуючи цю проблематику В. М. Синьов та В. І. Кривуша наголошують, що ресоціалізація – це «єдиний процес відновлення та розвитку соціально-корисних зв'язків та відносин, не тільки у період відбування покарання, але і після звільнення, та подальша адаптація засудженого до самостійного життя на волі» [15, с. 12]. Тому вирішення окресленого завдання є базовою ознакою і для особистості, і суспільства в цілому. Адже результатом ресоціалізації повинна бути така зміна особистісних якостей засудженого, яка б актуалізувала його саморегульовану стабільну соціально-нормативну поведінку після звільнення, а соціальне середовище було психологічно готове прийняти звільнену особу вже не як злочинця, а як оновлену рівноправну особистість.

Дослідники В. М. Синьов, В. І. Кривуша і О. М. Яковлев пропонують процес ресоціалізації розділити на такі етапи:

- встановлення приналежності злочинця до певної соціальної групи засуджених з урахуванням його інтелектуальних та вольових якостей;
- створення умов для розриву негативних зв'язків із соціально небезпечною групою;
- збереження соціально позитивних зв'язків засуджених;
- виправлення та перевиховання засуджених;
- соціальна адаптація до умов життя на волі [20].

Тому, створюючи реабілітаційну програму для такої категорії населення, потрібно зауважити, що її успіх залежатиме від зміни психологічної та соціальної зорієнтованості особистості правопорушника та вимірюватиметься рівнем рецидиву після їх проходження, тому що людина, яка була засуджена, перейняла негативні норми, звичаї та традиції поведінки у в'язниці. Звичайно, рівень успішності ресоціалізації

залежатиме не тільки від реабілітаційних програм, а й від індивідуальних психологічних характеристик засудженого.

Отже, адаптація звільненого правопорушника – це нове пристосування особистості до соціального середовища, прийняття норм, законів, традицій, звичаїв, що були раніше втрачені або зазнали значної деформації за умов її перебування у місцях позбавлення волі. Відтак від цього етапу залежатиме подальша доля особи, а саме те, чи в подальшому вона вчинятиме правопорушення, чи, навпаки, намагатиметься покращити своє соціальне становище.

Розвиток соціально-психологічних ідей у зарубіжних і вітчизняних пенітенціарних системах окреслений як період соціальної реабілітації. Його можна охарактеризувати як етап становлення нової філософії покарання, заснованої на принципах добра і гуманності, який в Україні розпочався на початку ХХ століття (діяльність А. С. Макаренка), зник і знову відродився у пострадянському просторі після прийняття в кожній незалежній державі Конституцій, Кримінальних і Кримінально-виконавчих кодексів [7]. Так, основні етапи процесу ресоціалізації розкриті в низці робіт Т. Белавіна, А. Бені, В. Кривуші, Г. Радова, В. Синьова та ін. Умови успішного здійснення перевиховання правопорушників висвітлені в дослідженнях І. Башкатова, П. Овчара [9].

Сьогодні розвиток пенітенціарних служб удосконалюється. Як зазначає Г. О. Радов: «Будуючи механізм пенітенціарного процесу, потрібно враховувати вікові, психолого-педагогічні особливості засуджених, особливості соціального управління у сфері пенітенціарної діяльності, соціально-правовий статус пенітенціарної системи, а також їх соціально-правовий статус» [14, с. 49].

Під час організації процесу ресоціалізації адміністрація пенітенціарних установ повинна зважати на те, що багатьом засудженим треба розпочинати «життя спочатку». Саме це найбільше непокоїть засуджених і є причиною неусвідомленого опору соціально-психологічним заходам, які вживаються щодо них під час підготовки до життя на волі. Тому потрібно звернути увагу на те, що основними чинниками успішної ресоціалізації засуджених є: установка на співпрацю; орієнтація у просторі соціальних відносин та особистісних ставлень; критичність; стресостійкість; прийняття власного минулого [17; 19].

Так, В. Сулицький наголошує, що важливим елементом процесу ресоціалізації засуджених є комплексна програма підготовки особистості до повноцінної життєдіяльності. На його думку, вона має охоплювати три головні компоненти:

– звільнення з місць позбавлення волі (дії адміністрації пенітенціарних установ, які регламентуються відповідними законодавчими та нормативними актами);

– психологічний, що полягає у врахуванні психологічних особливостей особистості засуджених під час складання тематичного плану з підготовки засуджених до життя на волі, формування навчальних груп, проведення занять та соціально-психологічних тренінгів тощо (навчання методам самоконтролю та психоемоційного саморегулювання, психологічним основам спілкування та вирішення конфліктних ситуацій, пізнання власного Я, оволодіння умінням самовдосконалення, позитивного мислення тощо);

– соціальний, що полягає у побудові позитивних правових засобів вирішення соціально-правових і соціально-психологічних проблем повсякденного життя після звільнення з місць позбавлення волі (вирішення житлових проблем, працевлаштування, отримання документів, навчання, пенсійне забезпечення тощо) [17].

У соціальній психології ресоціалізація розглядається як процес засвоєння нових ролей і цінностей, які замінюють асоціальні. Кримінологи називають це процесом повторного входження колишнього злочинця в систему уявлень про цінності, що існують у суспільстві. М. І. Єнікєєв вважає, що ресоціалізація особистості засуджених пов'язана з їхньою ціннісною переорієнтацією, формуванням у них механізму соціально-позитивного цілеутворення, відпрацюванням у особистості міцних стереотипів соціально-позитивної поведінки [9].

У будь-якому разі ресоціалізація, як і соціалізація, актуалізує поєднання ціннісного, поведінкового та афективного компонентів особистості. Але важливість ресоціалізації виникає там, де соціалізація не була успішною і замість соціально-культурно прийнятних цінностей і форм поведінки особи були засвоєні асоціальні, що відображалися у соціальному середовищі. Безумовно, це викликає негативну реакцію зі сторони соціуму і не дозволяє людині повноцінно жити [16].

Проблема ресоціалізації індивідів з девіантною, зокрема кримінальною, поведінкою набуває дедалі більшого значення. Особливої уваги вимагає ресоціалізація їх в умовах виховних колоній. Однією з ефективних форм роботи з означеним контингентом є проведення тренінгу, спрямованого на зниження кількості рецидивів злочинів, скоєних особами, які раніше відбували термін покарання у місцях позбавлення волі. Поставлена мета, на думку О. В. Тюріної, досягається шляхом вирішення таких завдань:

- 1) формування у вихованця мотивації участі в тренінгу;
- 2) розробка методики проведення занять, яка спонукала б підлітків до саморозкриття і роботи з соціальним працівником;
- 3) розробка підходів психотерапевтичного впливу в умовах жорсткого розподілу ролей [18].

Низка авторів ототожнюють поняття «ресоціалізація» та «реабілітація», хоча реабілітація – це відновлення в правах особистості, повернення їй доброякісної репутації, а соціальна адаптація розглядається як процес активного пристосування особи або соціальної групи до умов соціуму. А. І. Кравченко, аналізуючи термін десоціалізації як відмову індивіда від старої нормативно-цінної бази суспільства та відповідних правил поведінки, обґрунтовує процес ресоціалізації як задіяння нових ролей, норм, цінностей та вчинково-поведінкових патернів. Психолог С. А. Белічова досліджує ресоціалізацію з позицій практичної психолого-педагогічної діяльності: вивчаючи особливості особистості та психолого-педагогічної підтримки дезадаптованих осіб, ресоціалізація виступає організованим соціально-психолого-педагогічним процесом [9].

У зарубіжних наукових дослідженнях, зокрема М. Анселем, процес ресоціалізації засуджених охарактеризовується через призму концепції нового соціального захисту, високого культурного рівня та розуміння власне процесу покарання [6; 9]. Ще однією теретико-методологічною проблемою процесу ресоціалізації є виокремлення його стадій. Так, А. Ф. Степанюк і В. М. Трубников розглядають його як двоетапний: пенітенціарний та постпенітенціарний. Перший – це сворідна первинна стадія до наступного. В. Е. Южанін – як триетапний: допенітенціарний, пенітенціарний та постпенітенціарний. Відтак стадії ресоціалізації особистості засудженого завжди самостійні і наділенні специфічними характеристиками, але у всіх ідентичний об'єкт взаємодії (індивід із делінквентною поведінкою, який повністю або ж частково втратив позитивні риси). Науковець вважає, що процес ресоціалізації правопорушника схожий на додаткову соціалізацію особистості повноцінного громадянина з метою адаптації його до найближчого довкілля. Окрім того, окреслено низку негативних причин, які порушують процес виправлення та ресоціалізації правопорушника:

1. Знеособлене та штучно створене середовище, в якому перебуває індивід, діяльність якого чітко регламентована, зв'язок із сім'єю втрачений, особа наділена однією соціальною роллю – «виконавця», нівелюється самостійність, ініціативність, що поступово переростає в процес десоціалізації.

2. Звикання до СІЗО, колонії (тюрми) – це процес зовнішнього засвоєння звичаїв і обрядів негативної спільноти, а також відбувається зорієнтованість на тюремну субкультуру, в результаті чого особистість стає ще більш криміналізованою.

3. Низька ефективність виховного впливу через правила внутрішнього розпорядку тюрми, зокрема психолого-терапевтичну взаємодію на засудженого неможливо здійснити з таких причин:

- ув'язнений відчуває мобінг кримінального оточення;

– пасивність адміністрації та небажання здійснювати детальну диференціацію [4; 16].

Особа, звільнившись із пенітенціарних закладів, намагається знову адаптуватися до умов соціального середовища, але не завжди і всім вдається успішно пройти ресоціалізацію. Будь-яке несприйняття зі сторони суспільства, як і від рідних, близьких, соціальних умов, норм, які нав'язує соціум, може спричинити повторну девіацію. Адже ще Р. Мертон у своїх працях наголошував, що інтерналізація цілі щодо матеріального успіху та перешкоди в можливості її реалізації можуть зумовити девіантну поведінку особистості.

Отже, ресоціалізація – це багатоаспектний процес творення особою соціальних норм поведінки в системі сімейних, міжособистісних, соціально-рольових і виробничих відносин; складне багатофункціональне явище, результат якого – адаптація індивіда до життєдіяльності в соціумі. За таких умов процес ресоціалізації довготривалий та охоплює такі етапи [9; 12; 13]:

1. Початкова ресоціалізація – передбачає ламання стереотипів «правопорушник», «злочинець» тощо. Відбувається знецінення атрибутики вуличної субкультури, яка досі була референтною. Тому зреалізовується цільова функція ресоціалізації, яка задіює можливість видозміни поведінки особистості злочинця на соціально позитивну, котра схвалюється суспільством.

2. Часткова ресоціалізація – допускає можливість рецидивів асоціальної поведінки, які виникають унаслідок стереотипів та інерції думки найближчого довкілля правопорушника.

3. Повна ресоціалізація – це завершений процес формування позитивної самосвідомості, соціально зорієнтованої поведінки, здатності до самоаналізу та самовиховання [10].

Процес ресоціалізації засуджених поєднує реорганізацію діяльності соціальних інститутів, котрі забезпечують: вагоме зменшення діяльності спеціальних органів первинної профілактики (інспекції та комісії у справах правопорушників); створення та запровадження корекційно-реабілітаційних програм у роботі інститутів освіти, виховання, сім'ї. Відтак необхідними умовами реадaptaції засуджених є вжиття комплексу виховних заходів, які спрямовані на соціально-психологічну реабілітацію індивіда, зокрема – корекції поведінки з метою підвищення самооцінки, розвитку навичок адекватних поведінково-вчинкових патернів у суспільстві для надання адресної соціальної та психологічної допомоги. Отож, зреалізовуються такі аспекти означеної роботи:

а) вивчення негативних чинників та явищ, які сприяють формуванню та розвитку аддиктивної, делінквентної та деструктивної поведінки особи;

б) становлення довірливих відносин між засудженими та персоналом;
в) надання психологічної підтримки та допомоги;
г) співпраця державних, релігійних, громадських об'єднань та організацій [1; 10].

Отже, процес ресоціалізації засуджених зреалізовує декілька видів адаптації, а саме – адаптацію до макросередовища, адаптацію до мікросередовища та адаптацію до себе, тобто втрішньоособистісну, котра сприяє єдності внутрішнього духовного світу та зовнішнього, відтак зреалізовує створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату, що забезпечує оволодіння ними навичками саморозвитку гармонійної повноцінної особистості.

Висновки. Ресоціалізація делінквентів, звільнених із місць ув'язнення, – складний і багатовимірний процес, адже нове самовизначення особистості передбачає знаходження індивідом певної диспозиції в багатограних сферах життєдіяльності та формування ним планів на майбутнє. Процес ресоціалізації аналогічний процесу соціалізації особистості, адже відбувається повторне засвоєння десоціалізованою особою загальнолюдського досвіду. Стрижнем концепції реадaptaції засуджених є постулат про «суб'єктивний розвиток особистості», зміст якого передбачає соціальний і духовний розвиток індивіда, корекцію його установок і необхідність самостійної видозміни та самотворення у життєдіяльності правопорушника. Тому для розв'язання завдань ресоціалізації особистості засудженого необхідний індивідуальний, диференційований підхід у виборі ефективних форм і методів роботи.

Перспектива досліджень полягає у виявленні теоретичних аспектів цілісної системної соціально-психологічної роботи з особами, які перебували у пенітенціарних закладах.

1. Про затвердження Державної програми соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2004 № 1133. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-%D0%BF>

2. Аминов И. И. Юридическая психология / И. И. Аминов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 416 с.

3. Антонян Ю. М. Криминальная психология / Ю. М. Антонян, В. В. Гульдан. – М.: Наука, 1999. – 246 с.

4. Баранов Ю. В. Стадии ресоциализации осужденных в свете новых социолого-антропологических воззрений и социальной философии / Ю. В. Баранов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2006. – 275 с.

5. Батищева Е. В. Некоторые аспекты ресоциализации различных категорий лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы / Е. В. Батищева // Вестник Влад. юрид. ин-та.; ВЮИ ФСИН России. – 2006. – № 1. – 56 с.

6. Богреева Е. Субкультура осужденных и их ресоциализация / Е. Богреева. – М.: ЭННИ МВД РФ, 2001. – 82 с.

7. Булавіна С. С. Огляд законодавчої та нормативної бази щодо проблеми ресоціалізації неповнолітніх правопорушників / С. С. Булавіна // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – С. 94–98.

8. Великий енциклопедичний юридичний словник / [ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К.: Юридична думка, 2007. – 992 с.

9. Дмитриев Ю. А. Пенитенциарная психология / Ю. А. Дмитриев, Б. Б. Казак. – Ростов н/Д.: Феникс, 2007. – 681 с.

10. Леус Э. В. Адаптационные технологии ресоциализации несовершеннолетних осужденных / Э. В. Леус, А. Г. Соловьев // Психология и право. – № 3. – 2012. – С. 20–31.

11. Писарев В. Б. Ресоциализация освобожденных от отбывания наказания / В. Б. Писарев // Исполнение наказаний и социальная адаптация освобожденных. – М., 1990. – 278 с.

12. Проскура В. В. Соціальна адаптація осіб, які повернулись з місць позбавлення волі / В. В. Проскура. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.ukma.edu.ua/Mahisterium/MAG_ISSUE15_2004_sotsrob/11_proskura_v.pdf

13. Проскура В. В. Юридично-інформаційний довідник для осіб, які звільняються від відбування покарання з кримінально-виконавчих установ / В. В. Проскура, Б. М. Телефаненко. – Львів, 2006. – 144 с.

14. Радов Г. О. Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К.: КІВС, 1998. – № 3. – С. 41–49.

15. Синьов В. М. Педагогічні основи ресоціалізації злочинців / В. М. Синьов. – К., 1997. – 272 с.

16. Соціальна адаптація вихованців ВТК, які звільняються з місць позбавлення волі // Соціальний супровід неповнолітніх і молоді, які відбувають покарання та звільняються з місць позбавлення волі: методичні рекомендації для працівників ЦССМ. – Ужгород, 2002. – 132 с.

17. Сулицький В. Ресоціалізація засуджених в умовах виправних колоній / Сулицький В // Аспект. – 2001. – № 1. – С. 10–11.

18. Татидинова Т. Социальная реадaptация бывших заключенных / Т. Татидинова // Социологические исследования. – 2011. – № 3. – С. 17–21.

19. Трубников В. М. Социальная адаптация освобожденных от отбывания наказания / В. М. Трубников. – Х., 1990. – 177 с.

20. Шкраб'юк В. С. Соціально-психологічні особливості ресоціалізації осіб, засуджених до позбавлення волі / В. С. Шкраб'юк // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. – 2010. – С. 402–408.

Бамбурак Н. М. Аналіз наукових досліджень процесу ресоціалізації звільненого правонарушителя

Ресоциализация лиц, освобожденных из мест заключения, – сложный и многогранный процесс, который предусматривает социальное и духовное развитие индивида, коррекцию его установок и необходимость самостоятельного видоизменения и самосоздания в жизнедеятельности правонарушителя, а именно нахождение определенной диспозиции в многогранных сферах жизнедеятельности и формирование им планов на будущее.

Ключевые слова: ресоциализация, реадaptация, реабилитация, начальная ресоциализация, частичная ресоциализация, полная ресоциализация.

Bamburak N. M. The scientific analysis of resocialization delinquent

Social rehabilitation of persons released from prison – a complex and multifaceted process that involves social and spiritual development of the individual, correction attitudes and the necessity for self-modification and self-creation in offender's life, finding a particular change own multifaceted life and planning future.

Key words: re-socialization, readaptation, rehabilitation, primary re-socialization, partial re-socialization, complete re-socialization.

Стаття надійшла 19 грудня 2013 р.

УДК159.9-316.6

**І. В. Зубрицька-Макога,
О. Л. Христюк**

СУЇЦИД ЯК КРАЙНЯ ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО НЕПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ: ДОПОМОГА ПСИХОЛОГУ ДІАГНОСТУВАТИ ПРОБЛЕМУ

Розкрито особливості проявів і сформованості основних компонентів суїцидальної поведінки, а також описані критерії діагностики ризикованої поведінки, способи підтримки постсуїцидних клієнтів. Описано необхідність ранньої діагностики наявності проблеми суїциду у дітей та молоді. Окреслено важливість підтримки та адаптації суїцидентів із боку сім'ї та близького оточення.

Ключові слова: суїцид, суїцидент, критерії ризику, депресивний клієнт, діагностування суїциду.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна увійшла до країн із високим рівнем суїцидальної активності (більше 20 самогубств на 100 тис. населення). Суїцид не можна вивчати за межами контексту соціального оточення конкретної людини. Обов'язково враховувати актуальні проблеми, цілі й прагнення інших. Важливо зрозуміти не тільки переживання суїцидального індивіда, а й емоційний клімат сім'ї.

Актуальність дитячої проблематики в суїцидології визначається нагальністю завдань профілактики самогубств серед дітей та молоді. Згідно з результатами соціально-психологічних досліджень, 27,2% дітей віком 10–17 років іноді втрачають бажання жити, 17,8% – вважають, щодо них ставляться байдуже, 25,5% – не завжди можуть розраховувати на допомогу близької людини, 51,9% – не стримуються в ситуації конфлікту [2].